

CS. NAGY IBOLYA

Asszony, kiseddedel

Lázár Ervin: *Az asszony*

Lázár Ervin *Csillagmajor* című, először 1996-ban megjelent novelláskötetét az elmúlt hónapokban emelte ismét a figyelem középpontjába a kötet három írása alapján készült, igen elismerő kritikákat kapott (úgy véljük azonban, hogy nem minden szempontból kifogástalan) Gárdos Péter-film, *A porcelánbaba*. Amelyre csak azért utalunk most, mert a filmnek jószerivel valamennyi kritikus fontosnak tartotta, hogy bírálatában megjegyezze azt is: ez az alkotás témája, intonációja meg formai megoldásai okán voltaképpen idegen – habár igencsak szép idomú – test Gárdos rendezői életművében. Az alkotó „hangot váltott” írják, „a korábban történetmesélő, szövegélő rendező” e filmben „elkezdett képekben beszélni”, s felmutatta egy szőfukar, zárkózott, érzéseit inkább rejtő, mintsem közszemlére kitevő, szinte hallgatag pusztai mélyvilág – többnyire amatőr szereplők által megjelenített – tükörképét. A már jó néhány évtizede másfajta művészi módszerekkel másfajta filmzeneteket fogalmazó Gárdos, olvassuk, hajlandó volt a „látványos és hatásos művészi fordulatra”, s bár a paraszti létméltyéseknek addig a közelében sem járt rendező egész alkotói habitusa ellene szólt annak, hogy érvényesen beszélhessen egy olyan világról, melynek pedig nemhogy a szélére, egyenesen a közepébe visz bennünket Lázár Ervin novellisztikája: Gárdos Péter mégis képes volt erre az alkotói metamorfózisra.

Nem tisztünk a film elemzése s annak boncolgatása, valóban olyan átható, lenyűgöző, mégis olyan magától értetődő-e Lázár Ervin „tündéri” vagy „mágikus” realizmusa a vásznon is, mint a papíron, a filmre s rendezőjére csupán annak jelzése miatt utaltunk: ez a „dacára annak, annak ellenére, mégis, holott”-érvelés, magyarázkodás a novelláskötet recepciójában bűvarkodva is többször szemünkbe ötlük. Akad kritikus (Angyalosi), aki írásában hosszasan értelmezi önnön kételyét, prekonceptióját: törzsökös flaszteremberként érti, értheti-e egyáltalán a „latifundiumok pusztáinak” (Illyés Gyula) világát; megérintheti-e őt igazából s nem csak felületesen az ott élők sorsáról, a valóságukról és a valóságképzetről festett, valóságot és képzeletet egymásba oltó Lázár Ervin-kép. „Tud-e valamit kezdeni a magamfajta, aszfalton termett lélek a falunak és a tanyavilágnak azzal a költészetével, amely Lázár Ervin novelláit jellemzi?”,¹ írja; „kompetenciahiányt” tételezve fel magáról, s nehezen bízva abban, hogy megteremtődhet benne a megértéshez

1 A hazatérés vágya. Lázár Ervin: *Csillagmajor*. In Angyalosi Gergely: *Kritikus batármezsgyén*. Alföld könyvek–Csokonai Kiadó, 1999.

szükséges azonosulás az elbeszélések légkörével. Végül persze az önmaga érzékenységzavaraira gyanakvó kritikus is boldogan átadja magát a novellák elemi hatásának, s épp arra a következtetésre jut, amelyre a kritikusok másik csoportja is, kiknek szemük se rebben Lázár Ervin csodáit, történeteinek szürreális fordulatait látva. A novelláskötet bírálói szinte egybehangzóan úgy értékelik: jelenkori próza-irodalmunk kivételes alakja Lázár Ervin, s szépprózai művei (is) egy különös birodalom csöndjét törik meg. „Lázár Ervinnek azért lehetett mersze a mágikus menekülés útjait a Csillagmajorig elvezetni, mert ő is gyermekkorának párlatát adja, benne is önnön – csodákra érzékeny, titkokra fogékony, játékosra kész, együttérzéssel teli – lelkének múltja él. Kötetével igen messzire jutott: a maradandóság közvetlen közelébe” (Márkus).² Lázár Ervin novellisztikájában, véli más (Görömbei),³ de hasonlóképpen, a világ titkai az elbeszélő saját gyermekkorának prizmáján át tűnnek elő a múltból; annak az életkornak az élményeit hordozzák, amelyben a képzelet, az álom és a valóság tökéletes egységben létezik. Tehát összegezhethetjük: bárki legyen e novellák olvasója, ha képes felidézni önmagában a hajdani, gyermekkori ént, semmiféle megértési, azonosulási gát nem lehet a Lázár Ervin-művilág és annak befogadója között. Ugyanakkor a kétely meg az azonosulás rögtön kialakuló érzete is érthető: ki-ki a saját lelkébe ívódott gyermekkori élményeinek, tapasztalásainak holtig ható bűvkörében él, gondolkodása, érzékenysége vagy, ellenkezőleg, bizonyos léthelyzetekkel, életformákkal szembeni tartózkodása alapvetően ezen élmények által determinált. Legföljebb azért vélhetjük elgondolkodtatónak a szabadkozó kritikusok okfejtését, mert egy szóval sem vonta kétségbe még senki, hogy például a – Lázár Ervin esetében is gyakori hivatkozási, utalási minta – kolumbiai Marquez és az ő *Száz év magánya*, a kolonializmus és távoli szép virága, érthető, megérthető, befogadható-e valamely e tájéki, magyar olvasó, kritikus számára. Holott a regény alakjainak lét- és gondolkodásmódja, a mítoszai, legendái, a zárt közösségek sorsjellemzőinek dél-amerikai formái jóval idegenebbek, rejtélyesebbek, titokzatosabbak, szimbolikájukban, üzeneteikben sokkalta bonyolultabbak, szemantikai értelemben jóval nehezebben felfejthetők e rácpácegresi *hasonlítottnál*. Természetesen nem az ábrázolt világrész idegen vagy ismerős volta, hanem elsősorban az ábrázolás módja, mikéntje az igazi, dantei kísérőnk a műbe merítkezés rejtelmes útjain: s onnan, ahová Lázár Ervin invitál a *Csillagmajorban*, gazdagabban, megifjult, megindult lélekkel térhet vissza az utazó.

Az asszony című novella kiváltképp magához húzza és fogva tartja olvasóját.

Az alig több mint négy rövid oldalnyi írás kihagyásos, puritán történetmondása (akár az egész novelláskötetben) kerüli a konkrétumokat. Nincs dátum, nincs egy-

2 Fővárosa: Rácpácegres. Lázár Ervin: Csillagmajor. In Márkus Béla: *Nem dolgozunk feledni*. Kráter Műhely Egyesület, 2000.

3 A rácpácegresi Csillagmajorban. Lázár Ervin: Csillagmajor. In Görömbei András: *Létértelemezések*. Felsőmagyarország Kiadó, 1999.

értelmű utalás a történések idejére, az események szereplőire: kilétükre, személyiségükre, múltjukra. Csak a pusztába biztos s annak vissza-visszatérő figurái: „anyám”, mondja az elbeszélő, teljes, személyes közelségbe hozva a történetet, „apám” és Jósvai Jancsi, egy pusztabeli szomszéd; s a pusztára betérő, neve nincs, múltja nincs asszony, s csecsemője köré szinte helyrajzi pontossággal megépül a védelmező környezet. Megjelenik a pálfai Öreghegy, a Sió fölötti erdők, a Paphegy, a lőrinci út, a Vitéz-tanya, s látjuk a magtárat, az alsó-felső-középső házat, az Erzsébet-domb fenyőfáját, a lőrinci tornyot, s halljuk, ahogy a „fagyos sötétségben ballangkórókat hömbölget a szél”.

Egy-egy jelző, lazán odadobott szó, általános célozgatás valamire, valakikre: ennyi a jövevények körüli bizonyosságok után kutatók segítsége. Ugyanakkor semmi különleges kódolás, semmi túlbonyolított rejtjelezés. E fél szavakból, utalásokból tudható, amit nem is kell feltétlenül tudnia az olvasónak, mert a novella megértéséhez nincs szüksége rá: hogy a II. világháború vége felé – 1944 decembere, karácsonya – egy föltehetően zsidó származású asszony bujkál csecsemőjével a rácpácegresi tanyán. Persze: vagy igen, vagy nem. Az asszony a pusztai tél hótlan sötétségéből jön, „nem tudni, honnan”, s bebocsátást kér üldözői elől. Karácsonykor már érte jönnek, biztonságban lesz, mondja. A történet megértéséhez egyetlen mozzanat elég: valaki bujkálni kényszerül, habár, mondja is, véltlen: s a tanyabeliek, akik nem kérdezik, kicsoda és miért üldözik, úgy tartják tisztességesnek, ha elrejtik. Az elbeszélte esemény – egy értelmezési szinten – lényegében arról szól, mi mindenre képes a közösségi becsület, az emberi tisztességtudat, az igazságérzet. A Lázár Ervin-féle rácpácegresi világbkép szentri csodára is, ha muszáj.

Az asszony története az elbeszélés alapszintjén tökéletesen reális. Nem naturalisztikusan, nem mikrorealitással, de a lokalitás következetesen tényszerű megjelenítésével a novella eseménye teljességgel életszerű keretet kap. Az olvasó létezővé nevezett – nyilván eredendően is létező – utakat, dombokat, dűlőket jár végig a szekerező asszonnyal s menekítőjével, mint ahogy a pusztai házak között is szépen elnavigálja olvasóját az író. Lázár Ervin egy létező (létezett) pusztája táji, környezeti valóságát mondja, s a valós környezetbe valós eseményt helyez.

Éppen csak az írás zárata, az elbeszélte esemény legvége tér el kicsit a valószertűtől.

Épp csak megbillen a történet valóságos szintje, s egy képpel halványan, finoman, magától értetődően beleomlik az irreálisba, a természetfölöttibe, a mesébe. Csoda történik: s a csodát, bár enyhe meglepetéssel s nagy örömmel nyugtázza, azért helyénvalónak, természetesnek véli mindenki. Nincs hitetlenkedés, nincs elképedés, nincs döbbenet, félelem, kétely: a tanyabeliek viszonya a csodához híján van mindenféle érzelmi, indulati szélsőségnek. A csoda Rácpácegresen az élet normális, mindennapi rendje szerint való. Adnak ugyan rá érzelmi reakciót a pusztabeliek: de az legfőbb csöndes ámulat. Éppen úgy, mint Garcia Marquez Kolumbiájában vagy Tamási Farkaslakáján, Sütő Hargitáján, Fehér Béla hadházi Zöldvendéglőjében. Hogy a fa megemelkedik az üldözött szerelmesekkel; hogy

a kút kidobja a galádul belevetett legényt; hogy kitágulnak a szobafalak; hogy varjú lesz a gonosz vénlányokból? Hogy jégmadárrá változik a szerelmes lány; hogy föléd a jég alól kikapart fiú, mert olyan mérhetetlen szerelem várna vissza az életbe? S hogy az üldözött asszonyért bedübörgő katonák elől eltűnik, ködbe vész az egész vétkes, mert az asszonyt rejtegető falu? Rendjén való. Így tesz igazságot a mesei tudat.

A mese mindent elvisel: a való világ kegyetlen, életellenes, végzetessé válható, igazságérzetünket zavaró, bántó eseményei ellen gyakorta nincs más eszköze a világ rendjét ősi, zárt, elemeiben archaikus világképe, szokásrendje, szabályformái szerint élő embernek, csak ha megkísérli a tragikus realitást a mese enyhítő zárlatába kanyarítani. A nyomasztó drámát, mert mást ellene nem tehet, a mese, a mágia, a mítosz feloldó, szép rendtevéseire bízni. Más helyütt a megmagyarázhatatlan kap találgatás, töprengés, értetlenkedés helyett egyszerű, irrealitásában is érthető okot, indokot, magyarázatot. Jung szerint az álom kiigazítja a szituációt. A képzelet is kiigazítja: a képzeletszülte mese, a pszichológiai erőket mozgósítani képes mágia is. Lázár Ervin novellájában az asszonyt és csecsemőjét keresők elől egyszerűen semmivé válik az őket védelmező tanya. Ott volt, aztán eltűnt. A semmi rejti el az embereket: az üldözöttet és védelmezőit. „A házak körvonalai megbomlottak, mintha köd ereszkedett volna rájuk... elmosódtak, tűnékenyen lebegtek, mint forró nyarakon az utak fölött a délibáb... A házak és az emberek, mint a pára, nincsenek, üres pusztaság Rácpácegres helye... de mégis itt vagyunk, hiszen érzem, hogy fogom anyám kezét, a hátam mögött szuszog a húgom.” Megengedhetetlen, hogy akit kézről kézre adtak, mentettek, bujtattak, aki jó, ártatlan, ellenállásra képtelen, prédája legyen mások gerinctelen, immorális, gyilkos dühének, áldozata az emberi gonoszságnak, jellemtelenségnek. A valóságban, a világ reális szintjén éppenséggel megengedhető s általános: a rácpácegresi igazságérzet a tanyai terebélyen belül kiigazítja a szituációt.

Lázár Ervin történeteinek helyszíne földrajzilag pontosan behatárolható, amennyiben a Rácpácegres helynévről lecsipentjük a bohókás „pác”-ot: az író szülőföldjén járunk. S a narrátor, a történetmondó, aki olykor az egykori gyerekből szól át a jelenbe, olykor az író beszél vissza a történet múlt idejébe, lényegében nem tesz mást, mint hogy gyermekkorai pusztai világának mesemondói szokásrendje szerint alakítja a novella (novellák) szerkezetét: s egyúttal helyre is tolja a kibillent világot. Vagyis a gyermekként átélt (vagy hallott), (többnyire) valós eseményekből, saját, valahai életének tényszerű, reális élethelyzeteiből, emlékképeiből kerekíti novellatörténeteinek, e novellának a magvát is: de megtoldva, kiegészítve, lezárva olyan mesei-mágikus fordulatokkal, amelyeket a pusztai mesemondók történeteiből ismerhetett, meg a maga eleven fantáziájával talált ki, s élt át, mint hiteles valóságot. Ebből a szempontból lényegtelen, hogy tipikus mesehősökről, vagy valós figurákról olvasunk; hogy a legkisebb fiút segíti jó és tisztességes, bátor és becsületos cselekedeteiben valamely emberen felüli erő; hogy királyok, tündérek, varázslók jönnek-mennek a történetben, hiszen egykor, valaha az ő eredeti alakmásuk is valóságos lény volt: vagy életünk, Lázár Ervin életének néven nevez-

hető alakjairól szólnak a mesék. Mesét mond, és valóságot. Prózapoeitikai értelemben az író egymásra kopírozza a látott, tapasztalt (vagy hallott, tehát közvetett, másodlagos) valóságot és a valahai valóságból párolt mesét, felkínálva egy továbbmondható, továbbmesélhető történetet. A folklór születésének alkotáslélektani fortélyait is láthatjuk Lázár Ervin történeteiben, *Az asszonyban* is: egybekapcsolódnak az idő rétegei, a kultúrhistoria folytonosságának vagyunk tanúi. A hely, írja általában a meséről a jeles mesekutató, Berze Nagy János, „amelynek a csodás esemény a színtere volt, az idő, amelyben a dolgok történtek, a nevek, amelyekkel a természetfeletti munkát elvégző hősöket jelölték, feledésbe mentek. Maga a pusztai epikai anyag azonban, ha alkalmas volt a csodás dolgok iránt fogékony, ösztönös érzék kielégítésére... megmaradt. Ez a népmese.”⁴ Lázár Ervin a maga meséikkel teli gyermekkorát éli újra s láttatja velünk, amikor a történelmi közelmúlt számára megrendítő, akkor vagy értett, vagy sem, de többnyire valóság-hű történeteit el akarja mondani: de mert a gyermeki tudat még képtelen volt a történelem teljes valóságtartalmának megértésére, a homályt most is meghagyja homálynak, az akkori rejtélyt most sem oldja fel (Görömbei). Az elbeszélő a nézőponti perszonalitás két változatát ötvözi, keveri a novellában (általában a kötet írásában): a narrátor önmaga két létformáját, a gyermek és a felnőtt tudatállapotát vegyíti. Az elbeszélő élettörténetből hol kiiktatja saját felnőtt, kívülről, felülről beszélő tudatát, s vállalja a korlátozott hitelű gyermeki látószöveget; hol hagyja beleszólni a felnőttet az elbeszélés múltjába. Adott a gyermekkor mesevilága annak archaikus, közismert mesekellékeivel, formuláival, adottak a félig-meddig értett valóságmozzanatok: egy életszakasz közös jellemzőiként, s társul mindehhez a felnőtt író közlésvágya az újraélni áhított valahai időről, a szeretett, de mára eltűnt emberekről, az odahagyott világ hangulatáról, a volt, az elmúlt gyermekkorról. A megidézett gyermek és az őt megidéző felnőtt egyazon történet alakítói, formálói, ám oly módon, hogy meghatározóvá, erőteljesebbé többnyire a *mesék tején* élő gyermek nézőpontja válik.

A mesekellékek, a tipikus mesemotívumok (hogyan azután majd egy reális eseménysor dramaturgiai keretét adják meg) *Az asszony* című írásban is rendre fölmutathatók. A világ mese (és szép)irodalma tele van a hőst (hősöket, tárgyakat, építményeket, állatokat) elrejtő ostor, pálca, vessző, ital, étel, furulya, hajsza, sokféle egyéb eszköz, jelenség varázsereje köré szerveződő történetekkel. A varázsmesék egyik legfőbb trükkje éppenséggel ez: láthatatlanná válni, láthatatlanná tenni. A varázslatos rejtekezés, át- majd visszaváltozás vándormotívuma évezredek óta járja körbe a glóbuszt, s bukkan fel a különböző népek kultúrtörténetében, hiedelmekben, legendáiban, meséiben. A magyar népdal- és népmesekincs sem kivétel e tekintetben, s – egyetlen példával csak – a *János vitéz* rózsaszállá absztrahálódó, majd élő leánnyá visszaváltozó Iluskája is mutatja, miképpen olvasztja magába

⁴ Berze Nagy János: Mese. In *A magyarság néprajza*. Hasonmás kiadás. Babits–Magyar Amerikai Kiadó, 1992.

a szépirodalom a mesék e gyakori varázsmozzanatait. Lázár Ervin novellájában nem eszköz kell a varázslathoz: itt elég a közösségi akarat. De ezt is ismeri a mese: ha egy kívánság csak természetfeletti módon elégülhet ki, nemcsak a varázseszköz, de a csodás erő, a tudás is segít. A tanyabeliek oly erősen kívánják a nevenincs asszony s gyermeke megmenekülését, hogy ez a becsületből, szeretetből, tisztességből fakadó s lombosodó vágy a veszély pillanataiban képes párává oldani a házakat, az embereket. Hogy miközben ők teljes valójukban érzékelik saját magukat, s értik a helyzetet, az asszony keresésére jött katonák meg a menekülteket besűgő, mindig rossz, nem is rácpácegresi Bederik Duri – csak az író tudná megmondani, miféle név ez, talán a selypegő gyermek emlékeiből idevillanó, talán Tamási Áron Durmonyás ördögének rácpácegresi párja – csupán a semmit fürkészi. A veszély elmúltával azután visszanyeri eredeti formáját a világ. Ismét megjelenik, alakot ölt, aminek – önmaga védelmére – láthatatlanná kellett válnia: „Halvány vibrálás, helyükre sűrűsödnek a házak, fölködlük a kezünk, az arcunk” és „juhé”, kiáltja az elbeszélő, az egykori gyerek, az esemény, a csoda átélője, „itt vagyunk, világítanak a boldog emberek”. A jó és a rossz csatája is ez, s ha a varázsmesét, amely beleszivárog Lázár Ervin hibátlanul realista történetébe, morálfilozófiai tétellé konvertáljuk, immár tökéletesen függetlenül Rácpácegrestől, a pusztabeliektől s magától az érintett novellától, azt mondhatjuk: a jót a rossz észre sem veszi. Ott van, de nem látja. Nem érinti meg, nem érhet hozzá, nem érti, nem tudja értelmezni, s főképp: nem tudja magáévá tenni. Az üldözők, térjünk vissza a pusztára, nincsenek birtokában annak a képességnek – nem látják az igazságot megtestesítő pusztát s lakóit –, amellyel megértenék a véltlen üldözött s elrejtőinek igazát.

Lázár Ervin tehát anélkül, hogy didaktikussá csavarná a történetet, kétszer is kanyarít rajta. Egyrészt azért, hogy a puritán, szótakarékos, pontos, tényszerű leírás és történetmondás egy pontján beleölti a szövegbe a varázsmese szálait; másrészt, hogy a tanulságot nemcsak a valóság fölötti régióba tolja, hanem vele a mesét is maga alá gyűri, s általános, tágas, bölcséleti igazsággá növeli. Jól csak a szívével lát az ember, ahogy a világirodalom egyik közismert, bájos aszt-rálhőse, a Kisherceg mondaná. A *Csillagmajor* egy másik novellájában (*Keserűfű*), amelyik a Porcelánbaba című film egyik alaptörténete, a két öreg svábot, egy asszonyt s a férjét üldözi a háború utáni, nekibőszült hatalom. Mások történelmi vétkeiért kiűzné őket a szülőföldjükről, el a szülőhazájukból. Ezt a két öregot is rejti, bujtatja a tanya, s ebben a történetben is akad egy becstelen, persze, hogy Bederik Duri, aki elárulja a hollétüket. Az ellenállásra képtelen, ellenállni nem is akaró öregek, akik csak azt tudják, hogy élve ezt a földet el nem hagyják, nekiindulnak a mezőnek. Hogy azután majd a pusztaiak együtt érző, féltő szeme láttára, az áruló vad, elképedt ordibálása közepette eltűnjenek a fűben, gazban, vadvirágban: a semmiben. Két szál keserűfű válik belőlük – mi más ebben a keserű történetben –, amit majd egy jóakarátú ember óvatosan, gondosan kiemel a földből, s egymás mellé beülteti őket a szülőfalui temetőbe. Kétsége sincs a felől, hogy a két öregot temeti. Akik szerepük, feladatuk végez-

tén, életüket is bevégezték, s a mese logikája nem engedélyez számukra új életet: helyük a temetőben, de a szülőföldben van. A saját igazságuk védte, rejtette s mentette meg őket a szülőföldnek, meg azok vágya, kívánsága, akik, amíg lehetett, búvóhelyet adtak számukra: ez ismét fölötte suhan a konkrét, de varázslatos végű történetnek. A két szál keserűfű a visszatérés is, az örök visszatérés animisztikus hitéből sarjadzó. Az asszonynak és csecsemőjének időt, életet ad a mese, s adott az elbeszélte valóság is: nem tudjuk ugyan hová kerültek, mi lett velük, ki vigyázott rájuk a továbbiakban, de tudjuk, hogy a pusztaiak segítségével életben maradtak. A mesében nincsenek írott törvények, egyetlen törvény az igazság érzete (Berze Nagy): a novellában tökéletesen kielégül a pusztaiak igazságérzete. A történet csak az olvasó számára marad nyitva, a rácpácesiek a maguk feladatát maradéktalanul elvégezték.

Egy csupa sejtelem mozzanat azonban mégis fölillantja előttünk a mesék egyik jól ismert kellékét, a varázserejű köpenyt, amely nélkül talán megoldhatatlan lett volna a pusztaiak vállalt feladata. Arról a köntösről van szó, melyet csak magunkra kell kanyarítani, s láthatatlanná válunk, vagy éppenséggel levetni, s magunk mögé hajítani: az üldözők bizton megdermednek, sóbálványá, fává, sziklává válnak. Az áruló ördögfajzat, Bederik Duri a karácsonyi szentestén, a pusztáról már kifelé menekített asszonyt akarná lerántani a szekérről: de annak csak az aranysegélyű, kék köpenye marad a kezében. E köpeny furcsaságát, különösségét már megjelenésekor érzékelteti az elbeszélő, s majd harmadszorra is fölszillan a kéksége: amikor a besúgó Bederik ezzel a diadalmasan lobogtatott köpennel bizonyítaná a pusztára csődülő katonák előtt, hogy a keresett asszony itt volt, itt rejtegették, innen menekítették. Ez bizonyoságnak elég is lehetne: ha nem jön a csoda, s nem válik köddé, nem létezővé az egész puszta, amelyet – ha akarjuk, így is értelmezhetjük – mégsem csak az emberi szándék, erő, jóakarata, de a ki tudja, miféle asszony köpenyének varázsereje is segített eltüntetni.

S hogy valóban más volt ez a köntös talán, mint a varázsmesék egyszerű kelléke, vagy inkább: más is volt, ezen – az érzelmi-hangulati kibomlásában késleltetett novellaszerkezetnek köszönhetően – igazából majd akkor kezdünk el töprengeni, amikor a novellavégi, utolsó mondatban a hideg, hőtlan tájra rászakad, „mint a kegyelem”, a nagy pelyhekben hulló hó. Három, leheletnyi figyelmeztetés után ez az érzelmileg erősen fűtött mondat a felismerés kegyelmét is jelzi. A szinte megdermedt, a havat is odafentre záró ég és a jeges föld mintha maga közé szorítaná az emberi félelmet, riadalmat; a történet drámai hangoltságát a táj drámai komorságába fojtja az író. S úgy enyhül, úgy könnyebbül meg a természeti környezet is, ahogy az örömet, a boldogságot felfakasztja az emberekben az asszony és a maguk sikeres megmenekülése miatti megkönnyebbülés. Ám eközben túl a reális, a mesei meg a bölcséleti rétegeken egy alig sejthető, alig látható gondolat, értelmezési jelzőfény is világítani kezd Az asszony történetének szövegében. A karácsony előtt „néhány héttel”, tehát az advent idején érkező menekülő mindössze négy sort kap – a novella legelején – a szerzőtől, hogy a rácpácesiek történetét a bibliai legendái messzeségébe-magasságába emelje: „Nagyon szép asszony

volt. Levette furcsa, aranysegélyű, világos köpenyét, kibontotta a pólyából kisfiát, tisztába tette, megszoptatta. A kisgyerek ránk nevetett, fogatlan, bölcs nevetéssel.” Lázár Ervin pusztáján nemcsak a nevüket, korukat vesztett archaikus mesealakok anyakönyvezett pusztai lakosokká reinkarnálódott másai járnak-kelnek, de közöttük jár, fehér gyolcsingben a parasztmisztériumok emberarcú Krisztusa (Csillagmajor), a kénszagú ördög (A kovács), és ott jár Mária is, karján a bölcs nevetésű kisdeded. A paraszti hitvilág a meséiben is a földre helyezi Krisztust, az emberek mellé állítja, maguktól alig különbözőnek ábrázolva őt. Lázár Ervin egykori pusztájának egykori alakjai éppenséggel kukoricát töretnek vele, s hitetlenkedés nélkül ráismernek lobogó, fehér ingéről. Ez nem a tételes vallás, nem a keresztény teológia távoli, fölöttünk élő, ránk letekintő Krisztusa, ő a népi vallásosság személyre szabott hitének az embert közvetítőket nélkül is értő Megváltója, akivel együtt lehet élni, akihez közvetlenül lehet szólni. Ebben a hitvilágban megvan a földi helye a Kisjézust tartó Máriának is. S mert az a pusztára tévedő asszony olyan titokzatos volt, olyan szép, üldözött, s hogy éppen adventkor jött, s karácsonykor ment: hogyan is oldhatná fel ezt a sok rejtélyt a pusztaiak – és a hajdani gyermek – képzelete, ha nem úgy, hogy a nőt Mária aranysegélyű, kék köpenyébe burkolja. Alföldy Jenő vette észre kritikájában,⁵ hogy ez a bujkáló asszony olyan, mintha a „falusi házbelsőik olajnyomatai vagy a templomi festmények, festett szobrok” elevenedtek volna meg benne, általa. Rácpácegresen, egy hajdani advent és karácsony idején ott járt az emberek között Mária.

Ezt a bizonyosságot nem illik s nem lehet elvitatni sem a történet elbeszélőjétől, sem a novella írójától, aki most egy és ugyanaz: a művet pedig, *Az asszony* című novellát meggyőződéssel illeszthetjük be a magyar novellairodalom legszebb darabjai közé. ✕

5 Rácpácegresi mirákulum. Lázár Ervin: *Az asszony*. *Kortárs*, 2002/5.